

На основу члана 127 Статута Филолошког факултета Универзитета у Београду и члана 128 Закона о високом образовању Наставно-научно веће Филолошког факултета Универзитета у Београду именовало нас је на седници одржаној 25. јуна 2014. у Комисију за преглед и оцену докторске дисертације коју је Лука Меденица, мастер, предао под насловом *Незаменички прилози са просторним значењем у савременом руском и српском језику*, о чему подносимо следећи

ИЗВЕШТАЈ

У Комисију за оцену и преглед докторске дисертације Луке Меденице изабрани су:

1. др Предраг Пипер, редовни професор Филолошког факултета Универзитета у Београду, Катедра за славистику, дописни члан САНУ (у звање редовног професора изабран 5. децембра 1991. године);

2. др Вера Белокапић Шкунца, ванредни професор Филолошког факултета Универзитета у Београду, Катедра за славистику (у звање ванредног професора изабрана 23. марта 2010. године);

3. др Вучина Раичевић, пензионисани редовни професор Филолошког факултета Универзитета у Београду, Катедра за славистику (у звање редовног професора изабран 22. децембра 2010. године).

ПОДАЦИ О КАНДИДАТУ

Лука Меденица је рођен 19. марта 1986. године у Земуну. Основну и средњу школу похађао је у Москви и Београду. На Филолошки факултет Универзитета у Београду, на студијску групу руски језик и књижевност, уписао се 2003. године, дипломирао у року, а у јануару 2010. одбранио мастер рад *Опис напоредно-сложених реченица у савременом српском и руском језику*.

Као наставник руског језика предавао је у неколико београдских школа. Радио је и као преводилац. За сарадника у настави на Филолошком факултету Универзитета у Београду изабран је 2010. године на предмету Руски језик – изборни предмет.

Био је на студијским боравцима у Москви (2006, 2007) и у Минску (2007).

Лука Меденица је објавио следеће радове:

Просторна локализација незаменичких прилозима у руском и српском језику // *Зборник Матице српске за славистику*. ISSN 0352-5007. 81 (2012) 217–228.

Контрастивни опис незаменичких прилога са просторним значањем у руском и српском језику // *Славистика*. ISSN 1450-5061. Књига XVI (2012). 168–174.

Меденица, Лука. *Локално наречје мимо в руском языке и его эквиваленты в сербском языке*. – In: Проблемы концептуализации действительности и моделирования языковой картины мира, выпуск 6. – Москва, Архангельск, с. 264-269, 2013 (6).

Вера Васильевна Борисенко-Свинарская, *Этюды о русском языке: (взгляд со стороны)*. Београд: Филолошки факултет, 2012. – 215 стр. // *Зборник Матице српске за славистику*. ISSN 0352-5007. 82 (2012). (Приказ)

НАСЛОВ ДОКТОРСКЕ ДИСЕРТАЦИЈЕ:

*НЕЗАМЕНИЧКИ ПРИЛОЗИ СА ПРОСТОРНИМ ЗНАЧЕЊЕМ
У САВРЕМЕНОМ РУСКОМ И СРПСКОМ ЈЕЗИКУ*

ПРЕГЛЕД ДОКТОРСКЕ ДИСЕРТАЦИЈЕ

Докторска дисертација Луке Меденице има следећу структуру:

Увод (стр. 1–6);

ГЛАВА I – КОГНИТИВНОЛИНГВИСТИЧКА ИСТРАЖИВАЊА (стр. 6), Когнитивна лингвистика (стр. 6–7), Когнитивна граматика (стр. 7–19), Когнитивна семантика (стр. 19–30), Когнитивна семантика предлога (стр. 30–31), Когнитивнолингвистичка истраживања у српском језику и теорија семантичких локализација (стр. 31–37), Когнитивнолингвистичка истраживања у руском језику (стр. 37–53);

ГЛАВА II НЕЗАМЕНИЧКИ ПРИЛОЗИ СА ПРОСТОРНИМ ЗНАЧЕЊЕМ (стр. 53), Прилози у руском језику (стр. 53–54), Прилози у српском језику (стр. 54–57), Оријентациони аспект (стр. 57–63), Кинетички аспект (стр. 63–66), Локативност (стр. 66), Адлативност/аблативност (стр. 66–71), Перлативност (стр. 71–75), Оријентир је унутрашњост/ван граница локализатора (стр. 75–79), Оријентир је унутрашњост локализатора (стр. 79–97), Локализатор-садржатељ (стр. 97), *Кутија/посуда* (стр. 97), *Ограничени дводимензионални простор* (стр. 100), *Материја* (стр. 100), „*Дводимензионална*“ *материја* (стр. 100–101), Оријентир је ван граница локализатора-садржатеља (стр. 101–116), Оријентир је одређен предњом/задњом страном локализатора (стр. 116–118), Оријентир је одређен предњом страном локализатора (стр. 118–135), Оријентир је одређен задњом страном локализатора (стр. 135–148), Оријентир је одређен левом/десном страном локализатора (стр. 148–149), Оријентир је одређен левом страном локализатора (стр. 149–161), Оријентир је одређен десном страном локализатора (стр. 161–170), Оријентир је одређен горњом/доњом страном локализатора (стр. 170–172), Оријентир је одређен горњом страном локализатора (стр. 172–190), Оријентир је одређен доњом страном локализатора (стр. 190–202), Дисталност/проксималност (стр. 202–203), *Високо/високо* (стр. 203–208), *Низко/ниско* (стр. 208–210), *Невисоко* (стр. 210–213), *Глубоко/мелко* и *дубоко/плитко* (стр. 213–220), *Поређење* (стр. 220–221), Оријентир је ван граница локализатора (стр. 221–223), Прилог *рядом* и његови еквиваленти у српском језику (стр. 223–231), Прилог *мимо* и његови еквиваленти у српском језику (стр. 231–239), Импликације за даља истраживања *Далеко/близко* и *далеко/близу* (стр. 239–251).

Докторска дисертација *Незаменички прилози са просторним значењем у савременом руском и српском језику* садржи такође следеће делове: ЗАКЉУЧАК (стр. 251–261), Литература (стр. 261–269), Извори (стр. 269–274), Прилози А, Б и В (стр. 274–285).

ВРЕДНОВАЊЕ ПОЈЕДИНИХ ДЕЛОВА ДОКТОРСКЕ ДИСЕРТАЦИЈЕ

У докторској дисертацији *Незаменички прилози са просторним значењем у савременом руском и српском језику* основни предмет истраживања је проблемска област која није раније била монографски обрађивана као целина, а само је делимично и недовољно била истраживана у појединим аспектима.

Уводна глава дисертације показује да је предмет јасно дефинисан и да је истраживање солидно утемељено и у теоријско-методолошком и у емпиријском погледу. У уводу дисертације прецизно је одређен предмет истраживања – сегмент семантичке категорије простора у слици света каква је вербализована и граматикализована у савременом руском и савременом српском књижевном језику у систему незаменичких прилога са просторним значењем, једном од најразвијенијих прилошких подсистема, који је само делимично и недовољно проучен у руском и у српском језику, а није био проучаван на плану поређења та два језика, и који се одликује релативно високим степеном сложености хијерархијски уређених односа у њему, постављених на темељу бинарних семантичких опозиција. У уводу је такође јасно дефинисан основни циљ истраживања – конфронтативни опис датог подсистема и утврђивање принципа на којима је он организован, као и хипотезе о главним одликама незаменичких просторних прилога и типолошки релеватним разликама међу њима у руском и српском језику. Прегледно су изложене специфичности конфронтативног приступа, који се у дисертацији примењује, и структура језичког корпуса који се у дисертацији анализира, а која обухвата грађу из свих функционалних стилова у оба језика.

Предмет друге главе дисертације Луке Меденице јесте теоријско-методолошки оквир анализе која следи у трећој глави. У вези с тим Лука Меденица је размотрио главне тековине когнитивне лингвистике у оним њеним аспектима који се најнепосредније односе на проучавање категорије семантичке категорије простора. У тој глави посебна пажња посвећена је теорији семантичких локализација и метајезику те теорије (укључујући појмове: објекат локализације, локализатор и оријентир; локативност и перлативност, адлативност и аблативност, екстралокализација и интралокализација, вертикална и хоризонтална локализација, фронтална и латерална локализација, централна и периферна локализација, проксимална и дистална локализација и др.).

У том делу дисертације Лука Меденица умесно констатује да, иако су изрази са просторним значењем дуго били предмет лингвистичке пажње, који је обрађиван у различитим теоријско-методолошким оквирима, когнитивнолингвистичка проучавања језика дала су таквим истраживањима нов замах који не губи на снази. У најопштијем погледу, досадашња проучавања семантичке категорије простора односила су се на важније аспекте те категорије – или у једном језику, или у светлу упоредних истраживања или су имала теоријске и општелингвистичке циљеве. При томе се у когнитивнолингвистичким и теоријски сродним истраживањима тежиште пажње видљиво ставља не толико на саму категорију простора, колико на начине транспоновања просторних критеријума у непросторне сфере, првенствено коришћењем механизма метафоре

и метонимије, мада ни структура семантичке категорије простора у појединим језицима, или посматрана на упоредном плану, још увек није исцрпно проучена, нити су исцрпене све методолошке могућности њеног описивања и објашњавања.

Трећа глава дисертације *Незаменички прилози са просторним значењем у савременом руском и српском језику* има у њој централно место. У том делу дисертације Лука Меденица основано полази од чињенице општег значаја да у руском и српском језику, као и у другим словенским и многим несловенским језицима, категорија простора обухвата развијене подсистеме језичких јединица различитих нивоа, заступљене у свим реченичним члановима и у скоро свим врстама речи, а скоро сви изрази са просторним значењем, који се већином одликују и релативно високом фреквентношћу, имају семантички потенцијал означавања непросторних односа, што све даје категорији простора посебан статус у систему семантичких категорија. Конфигурација категорије простора у природном језику испољава се у начину на који је простор у слици света неког језика семантички рашчлањен помоћу просторних прилога и других просторних израза, при чему су у различитим језицима поједине просторне димензије осмишљене са различитим степеном подробности и са различитим степеном могућности означавања истог аспекта просторног односа различитим језичким средствима.

У дисертацији *Незаменички прилози са просторним значењем у савременом руском и српском језику* просторни прилози се сасвим умесно посматрају као облици за означавање просторних односа узетих у њиховој динамичности (нпр., рус. *выйти наружу*, срп. *изаћи напоље*), или статичности (нпр., рус. *находиться наружи*, срп. *налазити се напољу*), што је основ за разликовање у значењима просторних прилога компоненти које одражавају динамички и статички аспект просторних односа, при чему се динамички аспект остварује путем једног од три вида директивности односа између објекта локализације и локализатора: аблативност (нпр., срп. *доћи споља*), адлативност (нпр., срп. *изаћи напоље*), или перлативност, као пресецање простора локализатора, односно удаљавање од једног дела локализатора и приближавање другом његовом делу (што се обично не може изразити незаменичким прилогом, али може предлошко-падежном конструкцијом, нпр., срп. *ићи кроз шуму*, или заменичким прилогом, нпр., срп. *проћи онуда*), за разлику од локативности као одсуства директивности (нпр., срп. *налазити се напољу*).

Лука Меденица констатује да се статички аспект просторног односа у значењима просторних прилога, као и других просторних израза, испољава у оним специфичностима одређивања објекта локализације извесним локализатором за које није релевантна могућа променљивост њиховог места у простору, него је релевантан однос према неком трећем просторном сегменту, као оријентир, којим се однос између објекта локализације и локализатора конкретизује (нпр., рус. *находиться впереди / позади* и сл.), а незаменичким просторним прилозима се увек означава управо оријентир у односу језичке просторне локализације, а никада локализатор или објекат локализације, чије номинације морају бити присутне у ближем или даљем контексту.

На богатом материјалу примера ексцерпираних из разноврсних извора Лука Меденица је констатовао да су одговарајућа категоријална значења у

семантичким структурама просторних прилога унутрашња или спољашња локализованост, хоризонтална или вертикална локализованост, проксимална или дистална локализованост и друга.

Будући да у оквиру деиктичких просторних прилога два велика подсистема чине заменички прилози (субјективна деикса, са говорним лицем и учесницима у говорној ситуацији као примарном полазном тачком локализације, нпр., рус. *здесь, там*; срп. *овде, тамо, онде*), те да су заменички прилози у руском и српском језику монографски већ обрађени, колега Лука Меденица се у свом дисертационом истраживању усредредио на анализу другог великог подсистема, који чине незамењиви просторни прилози (као изрази опште деиксе, нпр. рус. *наверху/внизу*, срп. *горе/доле* итд.).

У дисертацији *Незаменљиви прилози са просторним значењем у савременом руском и српском језику* констатовано је да се на парадигматском плану најопштија разлика у подсистему незамењивих просторних прилога тиче значења унутрашње или спољашње локализованости (оријентир јесте/није део локализатора, нпр. рус. *внутри/наружи*, срп. *унутра/напољу*). И унутрашња и спољашња локализација обухвата већи број прилога, са ужим значењима, који су у дисертацији Луке Меденице подробно описани, као и њихови међусобни односи.

Применом адекватно одабране методологије у дисертацији је показано да прилози спољашње локализованости (оријентир није део локализатора) обухватају значења просторне локализације према нивоу објекта локализације у односу на локализатор, и то или као хоризонталне локализације, што се реализује као фронтална локализација (нпр. рус. *впереди/позади*, срп. *напред/позади* и др.), или као латерална локализација (нпр. рус. *справа/слева*, срп. *здесна/слева* и др.).

С друге стране, прилози спољашње локализованости обухватају и значења просторне локализације организована према квантитативном критеријуму било према броју локализатора (нпр., рус. *посреди* означава локализацију помоћу најмање два локализатора за разлику од прилога *вокруг* - одређеност неколиким или свим странама локализатора), било према степену дистанце, што може бити општа степенована локализација, нпр. *близко/далеко*, било посебна степенована локализација (вертикална локализација), и то локализација горњом страном (нпр., рус. *высоко/низко*), било локализација доњом страном (нпр., рус. *глубоко/неглубоко*). Најзад, постоји и општа прилошка екстралокалација (без значења нивоа или квантификације), нпр., рус. *наружи*, срп. *напољу* и сл.

У дисертацији Луке Меденице *Незаменљиви прилози са просторним значењем у савременом руском и српском језику* подробно су описани и примерима потврђени многобројни просторни прилози у руском и српском језику, као и њихови међусобни односи, а често су и упоређени са предлошким конструкцијама сличног значења, а исте или сличне синтаксичке функције.

ЗАКЉУЧЦИ ИСТРАЖИВАЊА

У дисертацији *Незаменљиви прилози са просторним значењем у савременом руском и српском језику* анализиран је прилошки подсистем који је до сада био недовољно испитан и у руском и у српском језику, а није био предмет проучавања у конфронтативним истраживањима та два језика. Полазећи од

теорије семантичких локализација и других когнитивнолингвистичких теорија, и креативно их повезујући и примењујући, Лука Меденица је спровео систематско конфронтативно поређење просторних незаменичких прилога, које је резултирало њиховим подробним и исцрпним описом и објашњењем принципа њиховог функционисања, као и утврђеним сличностима и разликама које постоје међу незаменичким прилозима са просторним значењем у руском и српском језику.

Полазни и најопштији закључак до којег је у свом истраживању дошао Лука Меденица, и на којем су засноване анализе појединачних проблема којима се он у дисертацији бави, јесте **да су** подударности и сличности између просторних незаменичких прилога у дата два словенска језика израженије од разлика.

На основу анализе релевантних језичких чињеница Лука Меденица закључује, и емпиријски обилато доказује, да у већем броју подсистема датих прилога у руском и српском језику постоји висока међујезичка подударност прилошких значења која одражавају оријентациони (статички) и кинетички аспект просторног односа (донекле са изузетком могућности изражавања перлативности), као и то да је за српски језик карактеристична слабија фреквентност незаменичких прилога са просторним значењем у односу на руски језик, што се у српском језику обично компензује употребом других врста речи и израза, најчешће употребом предлошко-падежних конструкција. Наведена разлика између руског и српског језика посведочена је примерима из лепе књижевности, стручне и научне литературе, као и текстова новинског стила.

У дисертацији *Незаменички прилози са просторним значењем у савременом руском и српском језику* такође се документовано закључује да се међујезичке разлике не испољавају само у фреквентности и инвентару испитиваних јединица у два језика, него и у њиховом семантичком потенцијалу и семантичкој специјализацији (на пример, значења прилога *внутрь* и *внутри* у руском језику су строго разграничена, док у српском језику прилог *унутра* функционише како у адлативним, тако и у локативним конструкцијама, у зависности од семантике управне речи.

Закључено је такође да одређена значења условљена кинетичким аспектом просторног односа имају централно или периферно место у систему, што је посебно карактеристично за употребу просторних прилога у перлативном значењу.

Лука Меденица такође закључује да просторни незаменички прилози у руском и српском језику не чине симетрично организован подсистем, ни узети понаособ, ни у поређењу са другим врстама речи које учествују у изражавању места или правца, што је последица, пре свега, неједнако развијене синонимије и полисемије у подсистемима просторних прилога. На пример, српски прилози са обележјем 'оријентир је унутрашњост локализатора' имају, према кинетичком аспекту, три од четири могућа основна значења (искључена је само аблативност). С друге стране, за разлику од прилога, предлошко-падежне конструкције у свом подсистему јасније разграничавају значења према кинетичком аспекту просторног односа (нпр. *у школу*, *у школи*, *из школе*, *кроз школу*). У ређим случајевима, поједини прилози имају таква значења према кинетичком и оријентационом аспекту каквих нема у предлошком систему. Тако, на пример,

прилог *высоко* јасно се издваја према значењу вертикалне локализације и изражене удаљености од локализатора, али ни у руском ни у српском језику не постоје посебне прилошке јединице за исказивање тих значења у споју са значењима локативности, адлативности или перлативности, док је аблативност у датим прилошком микросистему сасвим искључена.

Резултати истраживања Луке Меденице представљају релевантан допринос како проучавањима семантичке категорије простора у природним језицима у теоријским оквирима когнитивне лингвистике, тако и проучавањима прилога као врсте речи, а такође ширим конфронтативним и типолошким испитивањима руског и српског језика.

ОЦЕНА НАЧИНА ПРИКАЗА И ТУМАЧЕЊА РЕЗУЛТАТА ИСТРАЖИВАЊА

Посматрана у целини, докторска дисертација Луке Меденице *Незаменички прилози са просторним значењем у савременом руском и српском језику* представља истраживање које је чврсто утемељено и у теоријско-методолошком погледу и у погледу обима, структуре и релевантности грађе на којој се заснива. У њему је предмет истраживања подвргнут разубљеној анализи заснованој на више комплементарно постављених критеријума, тако да је на нов и битан начин, и теоријски и практично, осветљена проблематика незаменичких прилога у савременом руском и савременом српском књижевном језику.

Дисертацију Луке Меденице одликује не само добро одабран теоријски оквир истраживања и креативност у његовој примени, него и примерен начина приказивања и тумачења резултата истраживања.

Будући да се истраживање *Незаменички прилози са просторним значењем у савременом руском и српском језику* одликује вишедимензионалношћу проблематике, Лука Меденица је користио више истраживачких метода и техника и ослањао се на више извора. Резултате свог истраживања он свуда убедљиво поткрепљује функционалностилски разноврсним језичким материјалом из примарних и секундарних писаних извора. Резултате анализе презентирао је разложно и убедљиво, поткрепљујући закључке до којих је дошао текстуалним, статистичким и ликовним потврдама. Резултате свог истраживања Лука Меденица тумачи објективно и непристрасно.

Осим научних сазнања и искустава садржаних у лингвистичкој, литератури, емпиријску подлогу докторске дисертације Луке Меденице чини грађа сакупљена применом директних истраживачких метода и техника укључујући анкетирање изворних говорника руског и српског језика.

Иако је главни циљ његовог истраживања, који је он у потпуности остварио, био опис и анализа просторних незаменичких прилога у руском и српском језику, Лука Меденица се, поготову у уводном делу рада и у другој глави, бави и неким општијим питањима метајезика и методологије когнитивне лингвистике. Те нешто опширније теоријске дигресије можда на први поглед одударују од уже схваћеног предмета његове дисертације, али су и оне оправдане, јер би без доброг увида у теоријске основе истраживања методолошки поступак који је примењен у анализи могао остати недовољно објашњен (што Лука Меденица на одбрани своје докторске дисертације може и посебно образложити).

ПРЕДЛОГ

Комисија за преглед и оцену докторске дисертације *Незаменички прилози са просторним значењем у савременом руском и српском језику*, коју је Лука Меденица предао на оцену Филолошком факултету у Београду, закључила је да, гледано у целини и у многим појединостима, та дисертација представља оригиналан и научно релевантан допринос проучавању руског и српског књижевног језика у области конфронтативне лексикологије.

Комисија стога предлаже Наставно-научном већу Филолошког факултета Универзитета у Београду да се докторска дисертација Луке Меденице *Незаменички прилози са просторним значењем у савременом руском и српском језику* прихвати и да се кандидат позове на одбрану.

Чланови комисије:

1. Др Предраг Пипер, редовни професор
2. Др Вера Белокапић Шкунца, ванредни професор
3. Др Вучина Раичевић, редовни професор

У Београду,
7. јула 2014. године